

CORESPONDENȚA LUI ALEXANDRU VAIDA VOEVOD CU BUNICUL SĂU, ALEXANDRU BOHĂȚIEL

Publicarea corespondenței lui Alexandru Vaida Voevod, cu bunicul său matern, Alexandru Bohățiel, se înscrie în valul de restituiri istoriografice¹, din ultimii ani, care l-au avut în vedere pe omul politic și de cultură Alexandru Vaida Voevod, unul dintre făuritorii României Mari. Aceste scrisori au meritul de a dezvălui coordonatele mentale ale unei epoci majore, La Belle Epoque, în care, lumea central europeană² era preocupată de formarea intelectuală și profesională a tinerilor care aspirau spre o poziție de vârf în societatea vremii. Privirea retrospectivă, având și avantajul ecartului istoric, nu poate să evite întrebările malițioase, surâsul ușor ironic despre tabieturi care se conservau neatinse din trecut, acele griji inocente care nu anunțau sub nici o formă ruptura care va pune capăt iluziilor și va schimba din temelii o lume. La Belle Epoque s-a manifestat nu numai în mentalități, prin evitarea programatică a turpitudinilor vieții cotidiene și evidențierea unei priviri senine asupra existenței, ci și printr-un dandism³ afișat a celor tineri în căutarea unei identități proprii care să-i propulseze în ierarhia socială.

Tânărul Alexandru Vaida, sfătuit de tatăl său și având binecuvântarea bunicului, Alexandru Bohățiel, urmărea să se înscrie la Academia Orientală din Viena pentru ași continua studiile. Pentru moment, la sfatul familiei, proaspătul bacalaureat renunțase la ideea de a urma medicina, și consfințise să continue tradiția juridică a înaintașilor.

Academia Orientală sau Academia Consulară⁴ fusese întemeiată de împărăteasa Maria Theresia și era atașată de Theresianum, celebrul institut al aristocrației vieneze, fondat în 1746. Admiterea la Academie presupunea un examen complex și dificil pentru

¹ Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voevod între Belvedere și Versailles*, (însemnări, memorii, scrisori), Cluj-Napoca, Edit. Sincron, 1993; Mihai Racovițan, *Alexandru Vaida Voevod între memorandum și Trianon*, Sibiu, 2000; Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, 4 volume, prefață, ediție, note și comentarii de Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1994–1998; Alexandru Vaida Voevod, *Scrisori la Conferința de la Pace*, ediție îngrijită, studiu introductiv Mircea Vaida Voevod, Edit. Multi Press Internațional, Cluj-Napoca, 2003.

² Bibliografia de bază despre Viena la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX se găsește în lucrările colecției *A treia Europă* a Editurii Polirom. Cele mai importante titluri sunt: Adriana Babeți, Cornel Ungureanu, *Europa Centrală, Nevroze, Dileme, Utopii*, Iași, Edit. Polirom; Jaques Le Rider, *Mitteuropa*, Iași, Edit. Polirom, 1997; Carl E. Schorske, *Viena fin-de-siècle. Politică și cultură*, Iași, Edit. Polirom, 1998; Marcel Pollak, *Viena 1900. O identitate rănită*, Iași, Edit. Polirom, 1998; William M. Johnston, *Spiritul Vienei. O istorie intelectuală și socială 1848–1938*, Iași, Edit. Polirom, 2000; Jaques Le Rider, *Modernitatea vieneză și crizele identității*, Iași, Edit. Universității „Al. I. Cuza”, 1995; A. J. Taylor, *Monarhia habsburgică 1809–1919. O istorie a Imperiului Austriac și a Austro-Ungariei*, București, Edit. Alfa, 2000; Brigitte Harmann, *Viena lui Hitler*, București, Edit. Vivaldi, 2001.

³ Adriana Babeți, *Dandysmul. O istorie*, Iași, Edit. Polirom, 2004.

⁴ Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. I, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1994, p. 59, 282.

pregătirea căruia Alexandru Vaida a simțit nevoia unui stadiu de perfecționare efectuat în Elveția, la pensionul „La Villette” din localitatea Yverdon.⁵ Tânărul aspirant la cariera juridică avea probleme cu stăpânirea limbilor străine, mai ales a limbii franceze.⁶

Mica așezare elvetă păstra vie amintirea marelui pedagog Pestalozzi, a cărui statuie se află în piața orașului.⁷ În tradiția locului, Alexandru Vaida se va perfecționa în folosirea englezei, francezei și italienei, deși zona era predilect francofonă, lucru anume căutat de un tânăr care-și făcuse studiile în germană și maghiară.

Pregătirea în Elveția a durat șase săptămâni⁸, după care urmează examenul de admitere la Academia Orientală din Viena, unde s-au prezentat cei doi frați Vaida, Alexandru și Ioan.⁹ A fost admis doar Ioan, în timp ce Alexandru Vaida și-a putut urma chemarea inițială, înscriindu-se la Facultatea de Medicină din capitala Imperiului.

Scrisorile publicate acum, fac parte din Fondul „Vaida”, aflat în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, și sunt adresate bunicului matern, Alexandru Bohăției (1816–1897)¹⁰. Acesta a fost o personalitate marcantă a efortului de emancipare a românilor transilvăneni, fiind deputat de Hațeg în Dieta Transilvaniei, apoi deputat de Chioar.¹¹ A fost ales căpitan suprem (prefect) al districtului grăniceresc Năsăud (1861–1876), și a deținut calitatea de deputat, în Dietele din Sibiu (1863–1864) și Cluj (1865–1866).¹² Întreaga corespondență a nepotului către bunic stă sub semnul preocupărilor politice ale viitorului participant la unirea Transilvaniei cu România. Atmosfera vieneză din ultimii ani ai secolului al XIX-lea se îmbină cu amănunte interesante și puțin cunoscute din preocupările tinerilor români aflați la studii în Viena, în perioada Memorandului. Răzbate din scrisori interesul constant al tânărului student pentru istoria românilor ardeleni, și combativitatea susținerii acestei cauze, combativitate care va deveni o constantă a viitorului lider politic.

În speranța depășirii dificultăților de lectură pricinuite de limbajul arhaic, împănate cu regionalisme și împrumuturi din maghiară și germană, cititorul va avea revelația unei inteligențe ascuțite, manifestată precoce, în slujba idealului național.

Iubite tată bătrân.

Astăzi s'era am sosit în pace din Innsbruck unde am mas la Zürich. Calea din Wiena până aici e prin cele mai frumoase regiuni ce și le pôte dori f'antasia.

În privința oamenilor concălătorii am avut noroc până acumă căci cu toții m'am putut înțelege bine. Cu sângurătatea și cu despărțirea m'am datat. Mâne plec de aici spre Yverdon. Acuma am săi mai scriu la tata și să'mi fac însemnări, apoi să dorm căci e târziu. Eartă dară că am scris așa de grabă.

Rămân iubitorulu nepot

Alexandru

Zürich, 3/VIII '89

⁵ *Ibidem*, p. 60.

⁶ *Ibidem*, p. 59.

⁷ *Ibidem*, p. 282.

⁸ *Ibidem*, p. 62.

⁹ *Ibidem*, p. 63.

¹⁰ Scrisorile publicate în acest studiu fac parte din Fondul “Vaida Voevod” al Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, constituit în anul 1998. Corespondența este inventariată în registrul C₄, la numerele de inventar C₄ 19 – C₄ 33; C₄ 35 – C₄ 46.

¹¹ Alexandru Vaida-Voevod, *op. cit.*, p. 275.

¹² *Ibidem*.

Iubite tată bătrân.

Acuma's deplin sănătos. General consulul nu lam întâlnit încă dară voi sta în Viena până loi afla. De acee'jam telegrafat să nu fii îngrijit că nu'ți dau scire în altă zi din Viena. Vom fi vre-o 13 –14 competenți la academie dară pe vre-o 5 din 7 cari s'a însinuat până acuma nu îi vor primi ca desigur, parte fiind jidani, parte, că nu au limbi recunoscute. Când voi pleca spre Yverdon încă nu știu, depinde însă de Dl generalconsul. Până voi sosi pot trece vreo 4 zile nu fi dară îngrijit. Îndată ți telegrapha. Mă aflu bine. M'am cam dedat cu singurătatea. O salut pe mama bătrână.

Rămân iubitorul nepot

Alexandru

Viena 31/VII 1891

Séra ½ 7.

Iubite tată bătrân.

Eu pân-acuma n'am încă nici o scire din Transilvania. În totă diua îl ascept pe omul care aduce de trei ori pe zi epistolele din oraș „la Villette” cu dor, dară pân acuma tot înzedar.

Câte-odată, ca de exemplu eri, îmi vine să las toată treaba aici și să reîntorc, căci de când am sosit nu am avut încă nici o zi bună. Tot mereu durere de dinți și alte nevoi. Azi noapte n'am putut dormi nici un moment căci m'au chinuit toată noaptea două măsele. Azi apoi am fost la Doctor și mi le-a tras. Cu odaia m'am dedat și și cu patul care e foarte rău. O perină de 5 decimetri de lungă și de patru de lată un poplon scurt de vară, aici nopțile is foarte reci. Numai cu costul nu mă pot deda și nici nu moi pute, s'au mai bine zicând cu amezăza. În totă diua tot aceeaș zamă și aceeaș friptură, s'au carne fêrtă nu știu, cari abé le mai pot înghiți. Legume rele. De. fasole fêrtă'n apă fără ziamă. Cu atât mai mult mânc la 6 ore când e ojina împreună cu cina. Untul, casul și aluatul îmi plac, cafeaua făr'de zahăr m'am dedat. Mai bine trăiesc din punga mé, căci îmi cumpăr aluat. Nu face însă nimic tôte's trecătoare și în limba franceză fac progres. În cea italiană voi învăța cel puțin a scrie ș'a ceti. Ce mai faci ? Te rog scriemi cât de curând, căci epistolele m'iar face o bucurie foarte mare în singurătate.

O salut pe mama bătrână.

Rămân iubitorul fiu și nepot

Alex. Vajda

Yverdon, La Villette, Suisse. 9/VIII

Iubite tată bătrân.

Astă-zi la 10 ore, tocmai voém să merg în oraș și să telegrafez la tata că ce mai fac și de ce nu'mi răspund, când văzându-mă D-I Todoz îmi dădu două epistole, una de la domnia-ta, una de-a casă.

O bucurie ca în acel moment n'am mai avut de mult ér cetindu-le îmi crește îndestulirea și bună voia în aceeș măsură cum îmi trecé tristeța și neîndestulirea de pân'atuncé.

Îți mulțănesc de sfaturile de mare preț care mi le dai, și așa cred că nu numai de-acuma'n nainte, ci și până acuma m'am purtat și m'oi purta precum îmi sfătuiești domnia-ta. E drept, aici am avut din nou ocaziune a experia pre cum și pân'acuma, cât de mari egoiști is omenii, și toți omenii. Dară asé cred că egoismul e nu numai unul dintre cele mai rectificate patimi, ci cher și cea mai îndreptățită s'au sigur îndreptățită patimă.

Cu totă părere acésta însă, totus, arare ori s'au nici odată până acuma n'am aflat un om care să fie mai puțin egoist ca și mine. Îmi dau însă în cât pot silință să nu trec peste o animită măsură.

Cu tractarea am mierit atât în privința superiorilor, cât și a oamenilor tineri bine, pân'acuma. Sper că mi'a succede și de-a cuma' nainte. Secrete de mare valoare însă până'n ziua de astăzi n'am, cel mult cari cad în sfera discrețiunei. Și discret am fost eu tot de-auna și așa cred că voi rămâne și de-a cuma.

Alții însă au precum am experiat din nou îndată încredere în mine, așa un june de care ți'am mai scris, din Brema, îmi încredință o affacere de-a lui fôrte delicată îndată când ne'ntâlnirăm a doua ôră. Er eu ca om mai bătrân și mai expert îi sfătuii și l'încurajei.

Acuma a sosit și Czakó. E un om plăcut pân acuma. Affabil și serios de și scie căs olah. Pare a fi ungur cu minte. E din Kaján.

Noi mâncăm la fiecare amezi pe lângă cele scrise și ca o mierță bună de pere de pământ. Acuma mânc și opt căci precum Ț'am mai scris carnea legumele și sosul nu le pot suferi și mânc numai pro forma „honoris causa”.

Mâne érá 'toi scrie. O salut pe mama bătrână.

Rămân iubitorul nepot

Alexandru Vajda

13 VIII 91

Iubite tată bătrân.

Îți multănesc pentru telegrama, care o primii astăzi la améz. Că am deja scire dela domnia voastră dela toți Ț'am scris deja în epistola de eri. Spațiul și timpul nu mă lasă să Ți scriu despre acelea, ce mă ntrebi, și deacee étă acuma te informez. Pentru cei 115 de franci le capăt tôte, cărți, ore (de vreu și engleză), spălat et. cet. Acescia's pe o lună de plătit înainte.

Acuma îi pot plăti că eri am primit când îmi ajunsese deja lipsa la culme 100 fl. de-la tata. Afară de cele două ore, căci de una din franceză m'am lăsat, fiind vreo 15 inși în ea și văzind că nu'mi ajută nimica, cetesc să nȚelege franțuzește, povestesc cu vre un coleg din care'mi plac, apoi scriu epistole.

Mă cuget să mă las de italiană (ce zici) căci îmi răpește din zi ce merge tot mai mult timp.

Istorie încă nici n'am învățat, neavând nici timp nici ore pré multe libere și fiind că cu manualele franceze merge lucrul foarte greu neînțelegând multe expresiuni. Acuma însă am scris acasă să'mi trimită cărți nemțăști.

Eu aș avé o dorință care domnia ta mi'o poți împlini ușor. Te rog trimitemi o photographie de specia aceleia cum ești photographiat în casa din mijloc, de Koller.

Mie îmi merge acuma destul de bine. Până la 1/3 3 am fost la cafea cu domnii casii, unde's invitați numai cei doi învățători de limba engleză și germană, Czakó, și eu, prin doamna, și unde se vorbește de tôte celea să nȚelege frâncește. Apoi venind în odaia mea am cetit, și sfârșind acuma epistolele, (i-am scris și la tata) mă duc să mă scald la lacul de Neu Motel, căci e bine cald și timp minunat. Venind apoi acasă voi ojina și apoi sau voi ceti sau voi povesti.

Séra dela șapte sau opt încolo învăț și apoi citesc până la ½ 11 sau până la unsprăzece.

O salut pe mama bătrână. Te rog răspunde'mi cât de cu rund eu îs foarte punctual și diligent în privința corespondenței. Așa cred că esti îndestulit cu mine.

Rămân iubitorul nepot

Alexandru Vajda

14/VIII 1891

Iubite tată bătrân.

Deși n'am primit demult epistolă dela domniata, cred că să cade să Ți scriu. În epistola din urmă, mă sfātuiesti să'mi câștig cunoștință universale, vorbind cu tinerii din diferitele țări, despre starea patriei lor în tôte privințele.

Acesta sfat l'am urmat eu încă înainte de-a primi epistola domniei tale; după acee cu atât mai tare. Lucrul însă nu e așa ușor precum ar crede omul.

Tinerii sunt oameni, afară de câteva excepțiuni cari au foarte puține cunoștință universale și tot așa speciale. Cei mai mulți au studiat numai câteva clase cam de-a rândul reale și nvață acuma franceza pentru a deveni comersanți. Cu affacerile politice, litterale, economice, financiare, physice, cu un cuvânt nici un fel de affaceri culturale nu s'a ocupat, de cetit a cetit puțin.

Englezul meu abea cunoaște numele renumitului Darwin, de celebrele Bacon n'a auzit decându. Învățătorul englez Heweti un tânăr din Brema Haye și mai cu seamă Czakó îs singurii cu cari poți vorbi de lucruri sciințifice. Czakó are cunoscință forte multilaterale. De ori ce am început cu dânsul de tôte a sciut vorbi.

Nici mie însă nu'mi s'a întâmplat nici odată să nu'mi pot da părerea de s'a vorbit despre ceva. Cu numiții, cât și cu directorul vorbesc adeseori de acelea cari mi le sfātuiesti. Cu nvățatul

limbei nu merge treaba așa ușor pre cum am cugetat. Limba e foarte bogată în privința cuvintelor, orthographia una dintre cele mai grele.

Atâta însă sper a învăța, ca să pot apoi continua singur, cetind și scriind. Eu îs pe deplin sănătos, datat cu toate și tot așa, sau mai puțin îndestulit, precum îs atât familia directorului cât și elevii îndestuliți cu mine. O salut pe mama bătrână

Rămân iubitorul nepot

Alexandru Vajda

Yverdon „La Villette,

4 ore r. m

Iubite tată bătrân.

Precum vezi din epistola mea de ieri eu acuma's deja datat cu toate și mă aflu bine. Tata'mi-a scris să rămân de vreau până'n october aici, și eu m'am decis la aceasta, aflând ideea foarte bună. Ț'am trimis o carte de vizită precum mi'am lăsat să mi le facă, parte cugetând după împrejurări, că e mai bine așa parte, după sfatul domnei directorițe. Că a fost bine a arătat urmările. Czakó, de și și până'tunci prietenos, căci am dat carta, a venit la mine în odaie aducându-mi-o a lui. Apoi am povestit multe de toate stările politice și sociale în Ungaria și'n alte țări. El e bine expert pe toate terenurile, a absolvat academia militară în Wiena. E om mai cult și mai cu minte decât m-am asceptat.

Vrând să ncep a'nvăța istoria el mi-sa offerit să'mi ajute, o cetim odată apoi eu io răspund după cum întreabă. De călătoria mea la Berna Ț'am scris deja în cealaltă epistolă. Cât de'ndestulit am fost cu minunata parade, poți vedea de-a colo. Cemia fost mai curios însă a fost împrejurarea, că noi trei, unul din Londra unul din Brema unul din Olpret, trei de trei naționalități, ne-am înțeles așa de bine, n'a fost nici o vorbă de naționalitate, numai de obiceiuri și întocmiri politice a țărilor. Acesta e drept că e natural, dară pe mine m'a surprins, căci n'am pre' fost datat la așa ceva. Acuma mă duc cu Dobson într-o luntre largă pe lac unde ne-am scălda în apa ce-a minunată verde ca smaraldul.

Cât de curând iară Ț'oi scrie. O salut pe mama bătrână.

Rămân iubitorul nepot

Alex. Vajda

Yverdon, 20 VIII 1891

Iubite tată bătrân.

Pe epistola mea unde te'ntreb de Paris încă n'am primit răspunsul așteptat cu dor și nepășiință. Aici decurge viața foarte regulat dar totodată vremea atât de grabă cât îmi pare de-a fi venit numai de patre zile de-acasă. Cauza e că's neîntrerupt ocupat. Astăzi am fost avut de gând de a cerca orașul Genf și totodată țărmurile lacului până'n cotul vis á vis de acesta, mai frumos oraș al Schweitului, în care cot se află celebrul lac Montreux, cu o climă lină ca'n Italia, împrejurat de munți înalți Ț'er pe de altă parte de locul minunat Genf. Timpul însă fusese foarte nefavorabil, și așa am cugetat să fac împreună cu Dobson, călătoria mâine sau de nu aș putea, de duminică într-o săptămână. Mai am cei drept încă numai 18 franci, și de lipsă minimum 30-40, dară voi pumpăli dela domna, precum am mai făcut odată.

Toată după améza m'am jucat cu două domnișore rusoaice din Riga dară de doi ani deja în Yverdon în'trun pensionat spre a învăța limba, și precum am observat îndată la'nceput spre a rămânea precum e bine lung timp copii. Așa de-și una e de 14, cealaltă de 15 ani ele sunt foarte neexpte, sântelege numai în lucruri de lume, sau mai bine zis sunt încă inocente. Mama lor e o rusoaică, o muliere atât de frumoasă, cu o pshyignomie așa de inteligentă, bine conservată, încât, teai putea sau maș putea mai amoriza în dânsa. Acuma ele s'au dus și eu m'am apucat de scrisul epistolelor. Mai am n. b. încă trei. O salut pe mama bătrână și'Ț' ascept cu nerăbdare răspunsul.

Rămân iubitorul fiu

Duminică 6/IX 1891

½ 6 d.m

Alexandru Vajda

N. B. Cu grabă mare mai că aş fi uitat să-ţi scriu că joia 3/IX am făcut excursiune la St. Croix un sâțuc, dară ca un orășel din Transilvania. Cu căși frumoasă mai tôte – afară de puține excepțiuni cu 2 și cher 4 redicaturi, vre-o 4 hotele 3t. cet.

Ca'n tôte satele din Schweis curățenie mare, și fântâni perpetual curgătoare. Acest sat constă din fabrici de oroloage și e cel mai renumit loc de fabricarea cutiufelor cu muzică în Europa s'au tôte lumea. Am cercat un orologier, unde văzui dou oroloage astronomice în feliul celui din cathedra din Strasbourg, lucrate cu multă artă și combinațiune sciētificē. Apoi am cercat o fabrică de cutii muzicale mare unde lucră 180 de oameni. Domnul nea părut fôrte amicabil și affabil. Mai pe larg în epistola proximă. Până la St. Croix am mers printr'o vale minunată a Iurei. Am găsit și câteva apasături de animale antidiluviane.

Iubite tată bătrân.

Eri séră la nouă am sosit în pace'n la Villette. Astăzi mi'au dat o epistolă de la domnia –ta, care ai scris-o spre a'mi da de cugeta. Scopul 'filai ajuns pe deplin. Acuma încă nu's în curat, ci mă ocupă încă tot aceleași păreri ca și acuma i un an când am povestit la-olaltă sub jirēda de fân, la Valea Seacă., lângă siură. O ambițiune care pôte e falsă mă predomnește, adeca dorul de a ajunge un post, o vasă, mai mare decât a unui om de vasă de tôte zilele. Scurt, domnia ta ai părerea lui I. Caesar: „mai bine'ntrun sātuț cel dintâi ca'n Roma al doilea”. Eu însă că: „mai bine'n Roma cel dintii ca cel de-al doilea.

Acēsta sper de o ajunge mai iute cu academia orientală ca cu iura. De nu mi'ar succede însă examenul, și acesta să pôte ntâmpla, îmi rămâne de a alege între medicină și'ntrē iură. Pentru medicină simt o înclinare mare și cred că aş putēo duce la ceva mai mult ca de rând, medicul însă totdeauna e om de-a doua classă. Pasteur, Koch is ómeni celebri, deja de Babeș nu scie nici chér medicul în Schweiv nimic decât că cel mult e în lume. Pôte că mi'ar succede o invențiune minunată ca medic, pôte însă și la ce trebue în prima linie să se cugete omul, nu. La iură o poți duce eventual mai departe. Ca avocat pôte omul ajunge la renume, care și'l pôte înmări prin o ocupare ca literat. De vine apoi vre-o mișcare și mutare politică, pôte primi un post, ca d.e domnia-ta. Așa un post mi'aș dori. De nu vin întâmplările acestea rămii tótă viața Muntén, Ciuta s'au vrēu să zic Bokros. Eu însă mă fîn de specia omenilor despre cari zice Hovar: Sunt quos curriculo pulverum olympicum collagisse”, învăț și aş dori de a potē infine (putē) zice ca dânsul de tótă sau pentru tótă familia noastră ca dânsul: „exegi mosmentum aere pereunius” et. cet. Așa dară acuma prima dată în viață ı'am vârsat totă inima și cugetările mele precum nu am făcut față de nimene. Sciu că'mi poți răspunde că o viață liniscită împrejurat de o familie iubitoare e mai fericită, mai de valoare și prin urmare mai de dorit decât un nume celebru și nemurirea strălucitoare, dară nesigură, pôte însă ca's încă prea tânăr și phantast sau predominant de o ambițiune care e cum am mai zis eventual falsă. Că cuget și simțasc, că doresc și'mi dau silință de a ajunge deși încă însumi sciu cum scopul de care am vorbit, acestea tôte nu le pot încă împedeca, și pôte ca ajungându'le, oi ajunge îndestulire, s'au înșelându'mă oi învăța cu timp a cunoaste că: beatus ille qui procul negotius//ut prisca gens mortalium// paterna iura bonus exercet suis//solutus omni fenore.//” Etă acestea le zice cher acelas care zice și : ”exegi monumentum” et. cet. Dară om vedea și vorbi de nu'mi a pute da examenul. Acuma m'oi apuca de istorie căci eri mi'a sosit în fine după o lună pachetul de-acasă.

Îți multănesc de bani, cari de și nădragi am fost de mult silit de ami cumpăra-îmi prind fôrte bine căci reîntorcându'ne de la Genf, Dobson a avut 10. Tótă călătoria de două zile'ma costat ceva sub 20 fl. A fost minunată. Plecând de-aici la 6 dimineața, am stat în Lausanne de la 8 până la 10, am cercat Domul și „Casa parlamentului cantonal”. Orașul e minunat, are o posițiune fôrte frumoasă pe o costă, iar pe partea sudică în tôte direcțiuni lacul de Genf. Plecând mai departe am sosit pe la 11 în Montereux. Acesta e un sat grandios. Cu hotele ca'n Wiena. Cu căși largi și ulițe frumoase, asezat pe țârmurile lacului și încunjurat de deluri á la Mehadia. Aerul totdeauna e lîn căci munții rețin vânturile. Așa aici e o vegetațiune forte buiacă. Tôte contribuiesc că e un loc mult cercat de stăini, cu schimb de aer și din cauza apei minerale care să află în apropierea comunei. La o oră am plecat spre Genf. Călătoria a fost ca o panoramă vie. Țârmurile prăsărate cu orașe și sate iar lângă mal apa cea minunată de o

culoare vântată închisă, precum n'am văzut nici odată, așa de frumoasă încât îți vine să sai în ea.

La 5 am sosit în Ganf. Deja dela ½ pe 4 am văzut Mont-Blancul, cu vârfurile pline de omăt veșnic. Am îmbucat ceva și ne-am dus să vedem orașul. Acesta e o Wienă mică, cășile, stradele ca'ntron oraș de lume. Hotelul cu mult mai pe sus decât în Wiena sau Pesta. Séra am sezut cu Dobson înaintea unei Cafené și am ascultat muzica, făcută prin un domn care juca la pian, o domnișoară cu un domn la violină, înaintea cășii la ulită cum n'am mai văzut. Am băut cafe de 20 cruceri, și pentru acesta am stat până a jucat vreo 5 bucăți și a cântat o cântăreață 4. În altă zi ne-am scâldat în Rhone, ne-am uitat la lucrurile de văzut și am plecat în fine cu 5 centime'n buzunariu spre Yverdon. În Lausanne a trebuit să stăm două ore. Aici am văzut prima dată barometrul „autograph” o invențiune nouă, și multe soiuri de aparate mici de photographat. La 9 am sosit. O salut pe mama bătrână. Póte nu ești îndestulit cu mine?

Rămân iubitorul nepot

Alexandru Vajda, 19 IX 1891. 12 ore merid.

Iubite tată bătrân.

Eri séră am primit epistola în care mă lauzi atât de tare și'mi trimiți 90 fl. Că văd că ești îndestulit cu mine îmi cauzează mare bucurie și'ndestulire iar banii'miar prinde în tot cazul foarte bine de voi avea fără dâșii joi când voi pleca încă vreo 200 și 40 de franci. Eu îndată ce am fost sosit aicea, m'am și cugetat de a lua o altă cale când v'oi re'nturna, ne-având însă precum am socotit pasul cuviincios și gândind că costă cu mult mai mult decât calea pe care am venit. Csakó însă mi'a sfătuit ca să merg numai via Lucern, Rigi, München cesta nu m'a costa nici timpu nici bani mai mulți. Deci voi urmări atât sfatul dumitale ș'a lui Csakó, cât și dorința mea. În München voi sta vreo două zile, căci orașul e plin de lucruri de artă. Joi voi pleca. Sâmbătă 25/IX am fost la un pension de fete. Ele au jucat bouă piese teatrale scurte, o comedie și o operetă, apoi la nouă ore am început a juca. Eu mi'am petrecut mai mult cu o americană drăgălasă de 18 ani (tatăl său are vreo trei milioane pre cum am auzit mai târziu). La'nceput a mers discursul cam greu, căci ea își mișcă limba mai greu decât mine în franceză, începând însă nemfește s'a dezvoltat în fine un discurs interesant și în fine îi făcui așe când (franțuzește) o declarațiune indirectă de amor. Spre a fi scurt, îmi petrecui foarte bine cu dânsa.

Cu o Irlandeză și cu o Schweisiană încă'mi petrecui. Americancei (precum am auzit) ea dat părinții permisiunea să se mărite după cine ia plăcea. Deci aș pótea să împlinesc eventual dorința tatii: fată frumoasă, cu minte, trei milioane. Dară eu o să mă duc și prin urmare totă treaba trece,cum se și cade. Eri séră (duminică) am invitat eu și Holzgang, care a plecat astăzi la șasă dimineața spre-a casă, pe domnul și doamna, Czakó, pe Dobson și am povestit laolaltă la un pahar de vin și prăjituri, după ce la 11 doamna ne-a părăsit până la mieză noapte Holzgang ș'a redicat prima dată paharul, rostind în limba germană un scurt toast cu vocea tremurătoare și nesigură. Apoi Czakó în limba franceză, scurt militar, acuma si-a rdicat apoi Mr. Charles și a răspuns, că numai prin purtarea noastră ne-am aquirat această tratare din partea lor, și ne-a dorit la fiecare să își ajungă scopul. Ridicându'mă eu, toți a'nceput să râdă, căci am făcut totă sera glume, în fine însă (sigur am vorbit mai bine între toți) toți a tăcut și a fost deplin îndestuluiți.

Rămân iubitorul nepot Alex. Vajda

27 IX

Yverdon. La Villette.

Iubite tată bătrân.

Ce'jam scris în epistola din urmă despre planul meu de amorisat, a fost sau rău descris, sau nu'mai înșeles domnia-ta în sensul intenționat prin mine. De Rusoaice, de Americancă, et. cet. Nu e vorba. Cu acele'miam petrecut câte-va ore, apoi ne-am despărțit spre a nu mai vede alții. Alt-fel e însă de convii adeseori cu o fată cultă cu care ți poți schimba părerile, care te'nfelege, te mângâie, te'nbărbătește, te distrage totodată plăcut și prin toate acestea te'ncurajează, de nu mai ai plăcere de a'nvăța, spre a'ncepe de nou lucrul întrerupt. Avându'i apoi chipul neîntrerupt înaintea ochilor lucrezi cu plăcere, sciind cât de plăcută ți va fi petrecerea cu

dânsa după ce 'tai sfârșit munca și ce 'ndestulare 'ta cauza îndestulirea ei. Așa am înțeles eu amorisatul și 's sigur că nu mă 'nșel, căci vorbesc din praxă.

În epistola acesta din nou 'toi deslămura un plan ce 'lam pentru viitoru.

Causa e că am fost eri în teatrul național german din Wiena spre a vedé piesa mult ocărăță pentru care 'sa causat scandalul în theatru din Clusiu amui on an: Nunta din Văleni. Eu'mam dus cu intențiunea aceea, ca să aflu cât să pôte de multe motive vătămătoare pentru un Rumân bun dară părăsind teatrul am fost entusiasmă de bucata aceasta minunată în gradul cel mai mare.

Patru puncte s'ar puté lua ca vătămătoare pentru statul sau mai bine zis pentru stările sociale rumâne: 1) Că boierii is luxurioși și prădători. 2) Că țărani duc o viață tristă și 's apăsăți prin ampoietii de stat tot pe atâta, cât prin boieri. 3) Că autorul aduce pe bună trei țărani, cari să plâng contra ne'ndreptăților și amenință, că 'șor căuta dreptul cu puterea. 4) Că doi dintre acesci țărani is beți spre a aduce voie bună în public.

Dară chér prin circumstanța acesta din urmă tôte celelalte să șterg sau mai bine zis să uită vorbele serioase al țaranului tréz cu care acuză pe boieri și regim ca nedrepti. Din altă parte în omul tânăr care duce rola primă, e redat un june rumân – fiul boierului prădător, – un caracter atât de frumos și nobil cum n'ai afla în tótă Rumânia într'un an de zile. El vré să ajute și să rădice starea țărănilor și să lucre în decursul tot numai spre a ajunge acest frumos scop. Ori ce Rumân trebuie să simțească o îndestulare mare auzindu'l vorbind. Tot așa e o Rumâncă, amoreză, sau mai bine, logodnica junelui Iuonel. Acesta e reprezentătorea unui caracter sanguinic. E amorisată într-o măsură extraordinară în Iuonel, așa încât văzându'o înșălegi proverbiul rumânesc: „sângele poruncește” și vezi că „are dor” mare. Intrigantul deși Rumân, e un om rău.

Pôte că acesta îi vatămă pe bunii patrioți. De vede cineva însă cât de cât mai departe de vârful nasului, și de are numai o idee, chér și mărginită despre literatura lumii, atunci va sci că Göthe, Schiller, Sophocles, Kisfaludi sau Schakespeare, au în mai fieșce care piesă și un intrigant., chér și de acesta e un membru al națiunii lor.

De aceea nu trebuie dacă, să fim vătămăți, că autorul Ganghofer, care să bucură – ca autorul multor bucăți bune, – de un renume excelent, alegând'uș ca locul întâmplării Rumânia și ca motive stările sociale și natura iute rumânească a cutezat, fiind'ui de lipsă și un om rău, să iee pe un Rumân Ciucă, ca figură interesantă ca intrigant, și nu vr'un neamț, englez, francez ori chinez. Prin tótă bucata să trage ca fir roșu descrierea stărilor semicivilizate din România. Dară chér din acesta cauză trebuie să fie fiecare Rumân adevărat recunoscător față de Gangofer și Brociner, cari arătând lumii adevărul, pot cel puțin să facă atenți pe aceia cari sunt cauza miserabilelor stări, fără să le observe, sau de le vād, fără să le delătorească, și să îi înduplece la lucru spre îmbunătățirea treburilor.

Cu tôte acestea, de s'ar da în Clusiu bucata acesta clasică, și de aș fi în Theatru, abé cred că m'aș puté reține de a fluera, căci e cu totul alceva de is produși Rumânii prin theatricaliști germani, decât prin unguri. Căci acesci din urmă, cari când cele mai excelente role, ar străca tótă piesa, și ar vătăma chér și pe un Rumân fără simț național.

Bucata: „Nunta din Văleni” m'a întărit în propunerea de a le spune confrăților Rumâni dară totodată și compatrioților unguri adevărul. Tribuna, de Gazeta gârbitore fără cauză rațională tac – străgă mult și nu cu nedrept contra Ungurime, nu vede însă greșelile națiunei sale. Idealul meu ar fi să vād o fôie care neinfluințată prin prejudicii să fie liberală și în privința aceasta dară într'un mod, prin care să îș câștige încrederea fiecărui om cu mințe și cugetare sănătoasă. Spre aceasta însă ar trebui să aibă redactorul un nume și renume cunoscut ca om drept și om de vază.

Rămân iubitorul nepot

Alex. Vajda

Iubite tată bătrân.

Plecând de la München alaltăeri séra, sosii la 7 ore dimineața la Vienna. Deja la 9 se'ncepu scripturistica din germană ér după medi apoi cele din franveză. În ambele am fost eu între 10 înși ca cel dintâi gata. Sper bine. Pôte rău, cum e predestinat prin Conferință. Ion a gătat în

germană ca al 3 lea ér în franceză ca unul dintre cei de 'ntii. Făcutul impurului și scrisu în curat dă un lucru dublu, până ce eu lucrai în pur. Thema din germană e „mijlocele și căile comunicațiunei de lume al timpului presinte”.

Că am sosit încă chér în momentul din urmă, dară totuș la timpul potrivit acesta e o atare minune, că precugetând faptele mă lasă mințile împreună cu totă credința rațională și încep, îs silit de a crede în minuni în magnetism animalic sau așa ceva. Oi încerca a'ți descrie tréba încât îmi permite locul, vremea.

Tata doré din 1/X'noace cu totă puterea, nemărginit de mare și ferbinte, să sosesc. Telegrama însă prin greșală îmi comanda de a veni numai în a 7'lea (1/21). Crezând că numai într-a 9 sau 11/X vor fi examenele, eu îmi cugetai de a mă uita bine și comod la tóte făcând o călătorie lungă. Numai prin o întâmplare, curioasă sau de vreu să fiu (punctual) exactu, prin mai multe, să ntâmplă că în a cincea séră la 8 am sosit la Mûnic. Instinctiv m'a mânat și npintenat fără de a osimși ceva. În acest oraș, despre care cetisem atât de mult, despre care am phantasmasat în acest, dorit Canaan al artelor frumoasă, socotem de-a rămâne cel puțin două, trei zile, spre a vedea museele, colecțiunile de statue, chipuri și de antiquități, spre a visita monumentele și celebrele edificii. Apoi de a bé din minunata bere quatități cât mai mari.

Având numai 40 mărci (6/X dimineața) ț'am telegraphat după bani, căci'mi era frică de a rămâne fără bani. Séra (la 6 în berăria regească, cea dintâi și mai bună bere'n lume) avui încă 34 mărci. La 1/4 pe opt mergând spre acasă mă cugetam, ce să văd și să cerc în altă zi. Sosind în odaia mé din al 4 lea etaj, și făcându'mi o țigară fumai liniștit și fără de a fi iritat. Deodată, fără de a fi cugetat, ca prin o putere supra naturală sării de pe scaun, fug la gară spre a vedé că am destui bani pentru bilet spre Vienna, fug îndărăt mânc repede, și la 1/2 pe 9 (nu pot acuma descrie tote întâmplările)'s în cupé cu 4 mărci în buzunar, și cu cugetul, că costându'mă , vama atâta, nu voi avé cu ce plăti expressul și cocișul sezând la Veinna, dară pregătit pe tóte și decis de a mă lăsa condus de soartă și de noroc. Vama nu mă costă nimic, îl aflai pe tata și Ion deja desprerați căci'mi telegrafaseră de a veni pe prima și eu văzând septe am venit numai eri. Cred că ne va succede eventual la ambii. De'ar fi numai Ion primit eu aş studia de aş vre să duc o viață liniștită și plăcută medicina, ér de aş voi a avé o viață politică însă, de a mă decide nu pot. Sfătuieștemă, dară îndată. De aş fi luat numai eu, aş dori ca Ion să studieze privatism, classa primă, și făcând examenul de primire (ca cum a mai făcut mai an unul) șă vină de amu'ntron an în al doilea curs. Am de gând de a'mi descrie călătoria până îmi este încă prospătă în memorie și și miraculoasele întâmplări de unde apoi, póte vei puté înfelege mai bine decât acuma, că's plin de nedejde sau că de ce am fost.

Salut pe mama bătrână. Rămân iubitorul nepot Alex. Vaida
Vienna 8/X séra.

Iubite tată bătrân.

Îmi scrie tata, că domnia-ta ești forte ndestulit, că nu ne-au primit pe amândoi în academie, și că neprimitul am fost eu. De jumătate te'nțeleg, căci sciu cum cugești despre afaceri, dară nu de tot, căci onorea ar fi fost pe deplină de ne-ar fi primit pe ambii. Planul vieții mele s'a nschimbât prin acésta cu totul. Basa a rămas cea veche. Pentru medicină am din zi ce merge, voie tot mai mare, mai cu samă decând avem o colegă frumuțică, o poloneză, care samănă forte cu Emma. Eu îs hotărât să mă amorises sau de colegă sau de altă domișoară, sau mai bine „quasi” să mă amorises, vreu să zic să'i fac curte á la Bistrița.

Póte zâmbesci sau ești îngrijit pentru mine, dară fără drept.

Eu văd atâția oameni cari îs, – cum dice neamțul – „blasieri” adecă indiferenți față de lume și față chér și de afacerile lor și față de plăceri, petreceri și lucruri necesare, – și mi frică – cu tot dreptul de a nu deveni în 4–5 ani încă în acest stadiu. Îs convins că numai mijlocul mai sus numit mă póte mântui. Căci societatea de față societatea de fete culte și facerea de curte la una, te țâne în interes neîntrerupt de pe o zi pe alta, te'nduplecă de a urmări bunul și de a lucra cu voe și pațiință. Vorbesc din experiență.

De nu ai o atare societate, îți petreci într'o zi cu una, apoi cu alta petrecere, căci de distragere ai lipsă, până te urăști cu tâte. Eu oi încerca deci împreună cu Goldschmied, de a puté intra în societatea mai bună aleasă și de mai sus, ca făcând acolo cunoscință să putem avé intrarea în

familiei de I calitate (ca să scriu ca de marfă) din Viena. Oamenii tineri sunt aici căutați mai cu seamă, apoi de is și Doctori, precum ne numesce totă lumea.

Spre a mi ajunge scopul mi'oi lăsa să mi facă un „frac” și cumpărându' mi apoi „clac” și păpuși de „lac” oi merge la cursul de joc cel dintii de aici.

Ion cu uniforma are intrare în ori ce societate civilistă însă eu numai în mumitul „frac, clac, lac”. Cu frate-meu ne'ntâlnim în fiecare zi și e un adevărat dar că ne-a despărțit sortea căci ne'ntălegem, ne dorim și iubim mai mult ca ori și când. De și la'nceput ia căzut foarte greu societatea tinerilor cam neculți și copilăroși, cu cari nu să pôte înțălege, Ion, care cugetă, și e dedat de a conveni cu oameni de o fire asemenea de serioasă ca a lui, deși limba turcească și arabă îi erau cam urâte, totuș acuma începe spre îndestulirea și bucuria mea de a să deda. Te rog răspunde mi cât de curând.

O salut pe mama bătrână.

Rămân iubitorul nepot

Alexandru Vajda

Viena 25/X 1891

Stud medic

Iubite tată bătrân.

Epistola care oi trimis la adresa mea, a fost destinată pentru Ioan. Scrii că de nu l'ar fîne în institut să înceapă numai decât alceva. Eu însă is de părere că ar fi mai bine de a rămâne anul acesta acolo la tot casul, căci cât învață acolo estim chér și de nu l'ar mai fîne, să plătește, până când la alta carieră nu câștigă nimic cu un semestru. Sper însă că și va puté continua cariera începută, căci specialistul de urechi Polizer e un artist excelent. De și nu îi promite lui Ion că la vindeca – căci tote bolile cronice is greu de vindecat, și cu atât mai mult la ureche – totuși deja după a doua vizită are un rezultat atât de bun încât frate-meu care abea te'nțălegé de un pas de vorbeai cu vocea normală, acuma de la doi pași pricepe cuvintele șoptite.

Ca pe toți elevii din cursul prim, așa și pe dânsul' la oltoit. Are un pic de ferbințeală care însă sper că îi va trece curând.

Noutăți mari n'am, acestea însă de sigur te îndestulesc. La altă ocasiune îți voi descrie relațiunea în care stau laolaltă moșul și baba Munk, care e foarte interesantă și tragic comică. Acuma trebuie să plec la prelegere.

O salut pe mama bătrână.

Rămân iubitorul nepot

Alexandru Vajda

Stud. Med.

1891 8/XI ½ 5 p. m.

Iubite tată bătrân.

După ce plecasăm din Clusiu, am voit ambii să durmim puțin, dară o circumstanță nedălaturabilă ne'a împedecat. Acesta a fost limba etern vie a uricioasei jidovce-e din Gilău-care ne apăruse așa comică în sala de asteptare. Acesta a dat în vorbe cu un jidov complexant, care o asculta cu o pațiință admirabilă. Și noi am fost siliți să ascultăm părerile ei despre jidovi și jidofce, nou căsătoriți și mai cu seamă despre căsătorie, zestre și minte. A fost foarte frumos și interesant, astfelu a fost totă călătoria monotonă.

Deocamdată nu mă duc nici la România Jună, nici la alte petreceri căci is silit să fac examenul încă în Ianuaru, de m'oi puté pregăti, am de seciat un picior, foarte urît și mare. Cu un cuvânt mult de lucru. Apoi gânduri și affaceri serioasă, despre care în Clusiu nu țin am putut comunica nimica – de și mi-o propusesem -, căci nu am fost singuri, numai la gară și acolo pre somnuos, spre a puté vorbi despre așa ceva.

Acum începe a'i trece indiferența, căci am de lucru cu studiu și cu cealaltă affacere, care e precum țin cugeti și în care de și numai după capul meu, totuș oi lucra așa încât de sigur vei fi îndestulit cu mine.

O salut pe mama bătrână și pe Emilia, și îi poftesc sărutări multe la aceasta din urmă. Adecă să pôtă sări cât de curund.

Rămân iubitorul nepot
Alexandru
Stud. Med. 11/I 1892
Vienna
VIII Schösselgasse 26
III St. 18

Iubite tată bătrân.

Cumcă nu s'ntâmplă minuni despre acesta m'am convins acuma și s'curat pentru totdeauna de a crede în predestinațiune, deși sosirea mea din München nu mă lasă a nega o putere sau influența acestei puteri misterioase. Cred că e ceva în legătură cu un fel de magnetism electric, influența voinței tari, precum o numește Schopenhauer, și nu numai întâmplare oarbă. Acuma is dară medicinist. Studiul îmi place și m'am dedat cu idea să rămân „Közember”. De ce să faci. La'nceput am fost cam trist și ciudat. Mai cu seamă că ca cauza neprimirii a dis D-l Generalconsul, că nu posed destul limba germană. Cum că a devenit primiți doi dintre candidați, cari doi n'a știut mai cu seamă în istorie nemic, și alte lucruri, de acesta categorie, acestea așa cred că toate și le-a comunicat deja Tata cu graiu viu.

Eu mi'am propus să studiez diligență și să fac invențiuni cari să devie apoi plătite cu sute de mii.

Quartirul îmi place foarte bine și și oamenii. Oi cerca odată ședința „Românii june” și de mi'or placé oamenii, oi lua și eu parte de nu am fost, or mere alții. În francesă oi cerca să mă perfecționez și mă cuget de a lua și din engleză lecțiuni, ca apoi mergând pe câteva luni în Anglia să nvăț atâta cât știu acuma în franceză. Italiana aş pute învăța eventual perfect în două luni, între italieni.

Acuma ioi scrie lui Csakó ungurește, căci el să interesează de soarta mea până acuma, nu știu de amu'nainte. O salut pe mama bătrână și pe faimosă cunoscătoare de istorie culturală, pe Ana Kiss.

Rămân iubitorul nepot
Alexandru
Stud. Med.
Vienna
VIII Schösselgasse 26
III St. 18

Iubite tată bătrân

Sper, că nu mi fi luând în nume de rău tăcerea îndelungată, mai cu seamă știind că nu's leneș la corespondență.

Am făcut examenul din mineralogie, eri. Timpul între cel dintâi și acesta a fost numai 19 zile. Acum îi multănesc înainte de toate pentru cei 5 fiorini. Un atare sucurs e pentru studenți totdeauna foarte plăcut și dorit. Tot așa și pentru aluatu trimis care a fost excelent și în două zile ex. Îți dau tot dreptu, cu fete e treaba cu mult mai periculoasă decât cu studiu în etatea mea. Dară! Amândouă is mai bune decât una singură. Periculu care e într'adevăr mare, e dat de la natură, aceasta însă e foarte precaută și așa le-a dat la ômeni tineri și neconsequența, care îi scutește destul de bine. Lunea viitoare sper de a pute pleca. Acesta atârnă de la circumstanța că ôre pute'mioi lăsa să'mi testeze indicele. Acesta depinde de la decan. Mă bucur de ocasiunea care'mi să oferă, spre a'ți pute spune ce am vrut a'ți comunica deja la Crăciun. Trimis etă o photographie. Cred că ța plăcô de și nu e de tot bună și pôte că mia lingușit un pic photographul.

Nu peste mult f'oi scrie din nou. Iartă de a scurta epistola. Astăzi am scris sau mai bine oi scrie 5 epistole și timpul mi scurt, căci am mult de secciat.

Rămân iubitorul nepot
Alexandru
Stud. Med.
Vienna, 10 III 1892

VIII Schlösselgasse, Nr. 26. III St. 18

Iubite tată bătrân.

Decând am sosit acasă curge viața foarte monotona, dară nu uricioasă precum la Crăciun, din cauzăle care acum nu ți mai sunt necunoscute.

Eu mă ocup cu cetit, apoi ne preumblăm, povestim cu tata, mă mai uit într'o botanică și mi petrec în societate, foarte bună, mai bună nu mi aș pofti de nu aș fi contrar așa mare a monotonimii, acesta societate e societatea tati când sântem la olaltă, apoi când îs singur-a mea. Îs închipuit ? Nu face nimic. De ce să nu fie cineva închipuit de are cauză de-a fi, și de ce să nu o spună ?

De nu o aș fi fost pân'acuma acum am devenit, fiind că am văzut ce bine s informat în toate celea, în proporțiune cu toți oamenii de sama mea. Pote nu ți place că mă laud ! ?

Dară etă când am început a ți scrie nici nu am știut ce ? Apoi am făcut o glumă cu societatea cea bună și acesta mi'a ajutat.

Mirare nu i că nu știu ce temă mai bună să mi aleg pentru epistolă, căci numai acum ne-am povestit toate câte le-am avut pe inimă. De mi'ai fi dată o temă atunci aș fi scrisă despre acee în epistola acesta. Dară cugetul acesta să pôte încă realiza deacuma înaintea. Etă ți trimit o epistolă a lui Ion, din care poți vede cum stă.

Nouă ne-ar pare foarte bine de l'am pute întâlni pe Mihai băcsi la Clusiu, marți când va sosi Ioan.

Cu salutări la mama bătrână și Emilia

Rămân iubitorul nepot

Olpret 28/III 1892

Alexandru

Iubite tată bătrân.

Demult ar fi trebuit să ți scriu, dară am tot asceptat, ca să te pot încunoscința despre primirea ce o am avut-o la „România-jună”. Astăzi înfine am fost cu Ioan acolo, dară nu am aflat pe nimenea, absolut pe nime. De la partier am sciricit însă că acesta e regula și că domii vin mai cu samă dimineața acolo, când sosesc jurnale-le.

Mâne din nou oi merge și sper că nu dea jaba. Inscriptiuni-le s'au început, prelegerile însă din studiile la cari m'oi înscrie eu s'or începe numai luni, cu excepțiunea botanică din care vom ave mâne la ¾ pe 8 prima. oră. Scripte-le din studiul acesta le-am cumpărat deja și sper de a pute face examenul în vreo două tri săptămâni.

Aici e acum foarte frumoasă vreme minunată grădini verzi cu flori, tot ce ți poți dori primăvara. Noi ne și folosim de împrejurarea acesta căci ședem mai totă ziua în grădină.

Din slănină e deja aproape a patra parte consumată. N. B. Lui Goldschmidt nu i place și așa eu îs singurul consumator. Din puseră mai am 15 bucăți și cu acea care o chér mînc 16. Acestea îmi cauzează plăcere foarte mare căci la fiecare îmi închipuiesc ca o sărutare de pe buzăle rumene și dulci a Emiliei. Numai pagubă că acesta plăcere nu o să o am numai încă de 15 ori și apoi îs avizat numai pe fantasmie. De mi'ar trimite Emilia puseră ar fi bine să mă ncunoscinteză că s de la ea, ca să îi pot mulțami și povesti deși numai în scris o istorie foarte interesantă.

Ca să nu te neliniscesci

Rămân iubitorul nepot cu salutări la mama bătrână și Emilia

Miercuri, 27 IV 1892, ¼ 12 ore.

Iubite tată bătrân.

Sunt silit a ți scrie pe hârtie de epistole care nu să ntrăbuințează altcum în totă ziua, căci nu am alta și îs 10 ore trecute.

Astăzi am fost din nou la „România-jună” și am aflat acolo doi membri dintre cari unul e secretariul „Prodanciuc” un bucovinen iar celălalt un tânăr din Făgăraș cu numele Florea. Mai târziu a venit încă doi, și anume un frate mai mare a lui Prodanciuc medicinist și un anumit Fodor, care a studiat și în Clusiu și îi cunoșce pe Bohățesci. Apoi a sosit Ion. Ambii am plecat numai după seră de-acolo, foarte îndestuliți cu primirea călduroasă și amicală ce am avut-o.

Îndată ce oi face vre-o cunoștință mai interesantă sau s'a întâmpla ceva lucru mai important în afacerile sociale ț'oi scrie mai pe larg. Acuma despre aceea încă atâtă: 39 de jurnale îi umblă societății gratis și afară de acestea ne mai stă o bibliotecă mare la dispoziție. Eu am intrat ca membru ordinar iar Ion va umbla ca ospe cât a pute și a voi fără de a lua parte activă la viața societății.

Din epistola mea de ér vedeți că am mare dor de ... și așa m'oi grăbi să depun examenul cât de curând, ca să le merit. Emilia spunea la Aurelia Hossu aceea de ce a fost vorba ? Mai bine să nu-o spună ci să o țină pentru sine. Plăcerea cu mâncatul „puserilor” descrisă în epistola de eri numai două ori o mai pot ave, apoi trebuie să merg la Ion care le are încă mai tôte. O salut pe mama bătrână și pe Emilia

Rămân iubitorul nepot

Alexandru

Stud. Med.

Viena 28 IV

Iubite tată bătrân.

Sosind acasă am dat de mai multe epistole sosite dela frate-mio. Îi merge bine, numai e îngrijit să nu cumva să-i facă neplăceri din cauza urechilor. Precum scii, lui Csakó îi trimiseserăm un exemplar din memorandum împreună cu o epistolă în care de și indirect dară totuș îl provoc în mod destul de absolut să mi comunice părerea lui. Eri primi o epistolă scrisă în limba franceză dela dânsul. Scrie ca l'a cetit memorandum cu mult interes și fără preocupățiune, că a venit la părerea care o avusă și mai'nainte sosind la la finea broșurei. „Adecă, că drepturile națiunilor sunt frumuseț fixate (sau constatate) în documente pe pergament sau prin fapte săvârșite prin bărbații lor mai, dară- pentru de'aș pute ajunge ținta trebuie așteptat câteodată timp destul de îndelungat”. El e mai departe convins că din punct de vedere românesc avem plânsori naționale destul de basate, mai puțin însă din punct de vedere unguresc. Idealul său ce'i drept ar fi o organizațiune după chablonul Schweizului dară acesta e irealisabil, căci ungurii iubesc puterea, vreu so posede, sunt chauviniștii cei mai înflăcărați „și vreu să vă spun încă mai mult” continuă dânsul „noi nu ne putem susține în frunte decât poruncind, acesta nea fost totdeauna avantajul tot pe atâtă în trecut cât și'n presinte. Contrariul ar fi pôte căderea noastră „finis seculi” sau finea vieții. Apoi urmează vreo două propozițiuni frumoasă cari și le'oi traduce cu grai viu. De și nu pot zice că epistola nu m'ar fi îndestulit, totuș nu de tot. Atâtă însă a influențat că îl iubesc pe Csakó încă mai mult ca și pân'acuma.

Etă dispozițiunea sau scița scurtă a răspunsului care vré să il dau care încă nu e pă hârtie ci numai în capul meu încă.

Eu mi'am propus ca ideal al vieții a'mă ține la ori ce întâmplare, unde's provocat de a'mi da părerea sau a lucra, de adevăr și de dreptate. Cu atât mai mult însă față de omeni despre cari tân ceva, îi doresc de prieteni și îi iubesc.

Așa dară și mai cu semă fiind sigur că m'a înțălege față de dânsul în prima linie am să mă țin de propunerea mea. De tot ușor nu me-a fost de a învinge asupra ideii incorecte de a scrie după o scută mulțămītă, numai despre lucruri indifferente, nepoliticoase. În epistola lui m'a surprins că ne dă drept dintr'un punct de vedere, până când din altul nu. Zice că drepturile națiunilor sunt fixate permanent. Așa e. Dară: Până'n 48 au fost nobili și nenobili. Rumânii mulți nobili, începând deja dela 1291 când sub Andrei III s'a ținut prima dietă în Transilvania: cum universis nobilibus, Saxonibus, Siculis et Olahis. Tot așa până la 48. Au contribuit națiunea noastră cu familii fruntașe (Kendefi, Iojka...).

De la 48 încoace nu s'ar fi iscat deci ura națională ci s'ar fi primit și Românii sloboziți ca unguri scăpați de jugul iobăgiei, de nu ar fi fost pressa care, — pre cum cred — îndemnată prin guvern a'nceput a agita contra naționalităților nemaghiare și așa și contra Românilor. Tôte spre realizarea ideii de unu stat cu un popor cu o singură limbă.

Așa dară și drepturile Românilor erau pân la 48 egale cu a Ungurilor. Din națiunea noastră putem deveni nobili tot așa ca dintr'a lor noi sărvem statului ca soldați ca preoți fiind nobili ca ampoieți tot ca ei avem deci drepturile egale pe pergament cu dânsii.

De ce agitează contra noastră. Nu's convinși ore că e înzădar ? De ce ne fac inimiți incarnați cari să fie primii cari la cas dat să fie contrarii lor; de ce nu caută de a ne atrage și înprețini ? Asta ar fi mai consult să-o facă cu toate naționalitățile nemaghiare, ca să aibă în cas de lipsă amici, coaliți să nu stea singuri. Toți sau cea mai mare parte a celor maghiari ... la cas dat ăr părăsi pe Unguri. Vre ore Dl. Csakó de ai primi de unguri pe jezi și pe cei mai răi din naționalitățile străine? Etă aceasta va fi conținutul epistolei. De 'mi poți da vr'un sfat referitor la textul descris te rog scrie 'mi cât de cu rund. Ore numele Csakó nu să pôte deriva din rumână ? da celelalte familii nobile ungurești ? O a doua epistolă interesantă o primii de la d-șora Felicia. E scrisă cam în felul aceleia, care am trimis 'o din Clusiu ca răspuns pe ea. Aș avé de a'ți scrie fôrte mult dară acesta e a treia colă. Afară de acee lucrul despre care vreu să 'ți scriu e pre ponderos și lung de a'l puté trata în scris pe cole de hârtie de epistole. Mai bine ar fi conferat cu grai viu. Când va veni însă Ion de la Viena e pre târziu căci afacerea e scurt acesta: Mă arde de mult și din ce merge stiu mai puțin ce să fac. Vreu să 'i scriu Tribunei sau mai bine redactorului o epistolă lungă, confidențială. Să nu mai procedă în modul început de a atîta Românii între olaltă, că apare parcă ar servi unei cauze forte rele. Apare parcă fiindule frică și simțindu-să pre slabi și neapți sau vinovați membrii conducători al comitetului, fiidu-le zic frică de Mocsony et. cet. Agitează contra lor. Frica pôte să nasce din egoism (locul conducător) sau că să simțesc cu musca pe căciulă. Așa apare treba, deci să se ferescă, că de și o mare parte al Românilor urmărește orb ce zice Tribuna, alta-și acesta se 'ntărește din zi ce merge-să dă pe partea contrară. Ambele casuri sunt rele ca să formează două partide. În fine vreu încă multe să scriu dară cam în felul acestora.

Apoi ioi scrie că eu sunt unul dintre tinerii aceia, cari a trimis telegrama la Murășan, dară fiind om obiectiv și doritor de harmonie între Români mă văzui silit săi scriu. Subscriindu-mă aș trimite articolul lui Ion ăr el lor da pe poștă să apară a veni din „Bécs”. La acesta is silit căci astfel s'ar crede că mi'e dictat de domniata seu tata seu nu l'ar înjălege mulți la cas că-ce nu'mie intențiunea seu pote numai eventual-s'ar publica. Te rog deci cetindu'le toate acestea, scrie 'mi cât de cu rund.

Pre cum ți'am scris nu mă aflu în cea mai bună lună căci cum am zis „fierbe” 'n mine. de urât nici vorba.

La Bistriță pôte, – și e verosimil că nu o să mă duc până la 18/VII. Dară acuma la încă o temă ponderosă; ce mai face scumpa mea verișoară în care 's amorisat atât de mult ? Nu să necăjește pré mult á la Dșora Hortensia ? Gluma 'i glumă, dară te rog spuneii salutările mele cele mai serioase și de neam atât dânsii cât și onoratei mame tot așa și la mama bătrână. Ce mai faceți la Clusiu ? Așteptându'ți răspunsul cât de curând rămân iubitorul nepot

Alex. Vaida

Olpret

20/VI 1892.

Iubite tată bătrân.

Eri, sosind de la Bistriță, îți găsi epistola. O am cetito cu toată atențiunea necesară dară nu am înțeles, cum de 'ta apărut parcă te'aș fi provocat, să scrii articolul de la „Tribuna”. Eu ți'am scris că acesta aș fi dorit eu să-l concipiez cu ajutorul Domniei tale și apoi să-l trimit anonym. La Valea Seacă o să sosim în 13/VII sau eventual la Clusiu. Precum am zis nu'mi aduc aminte de ași fi imputat cândva în scris passivitatea (în ochii lumii) față de cauza națională, deși odată te-am întrebat cu grai viu spre a'ți da după ce ți'am aflat cauzăle reținătoare demne și bune-drept că nu participez.

Epistola mea ultimă a fost scrisă într'o lune și te rog a lua în considerare circumstanța acesta dătătoare de ton în toate cele; de și nu e bine să să lese cineva răpit de laudă-.

Lui Czakó o să-i scriu din Clusiu tot așa și lui Rațiu, care mi'a scris din Sibiu să vorbesc cu Budaker Fischer și Lang. Eu am vorbit cu mai mulți sași, dară cele ce le auzii le-am sciut și 'nainte de-a merge la Bistriță, căci de ș'ar părăsi să și-neîndestuliți cu starea lor de azi-positivă politică a împăcaților, și ar păși la o luptă împreună cu Românii atunci ar fi la tot casul neprecauți, ba mai mult chér proști.

Că arătându-se nemulțămitori față de Unguri, cari într'adevăr le 'au făcut și dat multe favoruri, atunci tote le 'ar pierde. Er luăm casul, că s'ar nimici uniunea și am veni sub Austria, ore mai bine le 'ar merge la sași sau dacă s'er realisa ideile daco-romane ore nu ar fi persecutați ? Luându-le acestea în considerare le dau drept că fac cum fac bieții Sași.-

Azi am primit photographia cea nouă de la Emilia. Dacă eram să mă disgustez prin cea veche, atunci prin asta de acuma is pe de patru sau o sută de ori în mai mare pericol. Așa e acest chip de minunat, încât nu mă pot sătura de'al privi și cu cât îl privesc mai mult cu atâta'mi mai place.

Cu salutări la toate trei dame rămân iubitorul nepot

Alex. Vaida

Olpret 9 VII 1892

Iubite tată bătrân.

Înainte de toate îți mulțumesc sau mai corect îi mulțumesc mamei bătrâne, pentru trimiterea albelelor și a aluatului. Acesta din urmă părăind vesel între dinți mi'a trezit în memorie vii și dulci aduceri aminte de ultima îmbucătură din sora sa-torta de nuci- din Clusiu.

Dar destul că aş deveni pôte pré sentimental. Pe mine ma mâncat mai zilele trecute un năcaz mare. Asume primind un coleg al meu dela un amic din Pesta o epistolă, în aceasta era între altele scris, că Abui ear fi scris lui Vraci (stud. phil în Pesta) că un Veinez s'ar fi exprimat referitor la declarația dată de noi că am voit să „excelăm”. Acest Vienez numai eu am putut fi, căci nici unul dintre colegii mei n'a fost acasă la Crăciun. Ei bine eu subscriu declarațiunea și zic apoi că am voit să excelez. Rămân numai două posibilități din care aş fi putut zice așa ceva. Sau ca am voit să glumesc sau că's prost, că chér de aş fi scris actul numit cu intențiunea de a excela eu admit și o exprim public.

Nu'mi putui și nu'mi pot aduce aminte de a fi zis așa ceva dară chér de aş fi zis-o a fost pôte din glumă.

Apoi îmi rămân eră două presupuneri referitor la Abui. Sau că a comunicat'o în modul acesta-adeca ca glumă inocentă-lui Vraciu sau în mod necuviincios ori răutăcios.

Aş dori să'l întreb eventual, căci eu fiind mai mult din al triilea izvor informat nu pré pot, - nu'mi vine să mă adresez direct la dânsul nesciind ce e drept în tăta vestea și ce nu. Rămân iubitorul nepot

Alexandru

Viena 3 II 1893.

Viena 19/II 95

Iubite tată bătrân.

Sunt foarte ocupat, vei scuza deci nepunctualitatea mea. În cele 2 săptămâni din urmă am avut vreo 8 ședințe. În săptămâna aceasta eri luni a avut loc iarăși o ședință a comitetului azi o ședință literară, mâne va fi o ședință a comitetului însărcinat cu arangirea și pregătirea serbării jubileului de 25 ani a societății. Vineri serbează sârbii ziua nașterii a 70 a a lui Miletici, sâmbătă e a 2 ședință ordinară a societății. Când apoi mai considerezi, că eu nu numai trebuie să particip, dar să pregătesc tot ce e de lipsă pentru ședință să lucru disertații, să fac poesii umoristice pentru foaia noastră, ce din nou am înființat-o „Urzica”, când întreg primul Nr al foii am fost silit să'l rediger singur și că pe lângă toate mai sunt insinuat la riguros și trebuie să și învăț, et-cet. et. cet, zic dacă le vei lua toate în considerare nu vei fi supărat, că nu ți'am răspuns mai grabnic și vei pricepe de ce înainte de jumătatea a doua din martie nu voi putea să ți scriu decât prin Ioan. Zi de zi sciez întraga după-amiază sara și a. m. învăț cât rentă de timp îmi mai rămâne. Văd însă, că așa nu mă voi putea supune la riguros și dea ceea sunt decis a'mi cere concediu predând conducerea societății vicepreșed. Până după rigoros. În ziare aş putea publica despre cestiunea noastră, căci 3 foi ne stau la dispoziție și una a 4 de mare importanță sper de a o putea câștiga în curund, însă nu am ce să public, căci durere nu se face nimic. Toți să vaetă ca babele și speră prin o așa naivă ținută de a putea „more autecessorum” executa prin cerșite nedemne eliberarea întemnițaților. Mai bine ar face ca în loc de a cerși și a aprinde infectă tămăie de laude slugarnice pentru Viena să țină o adunare sau mai multe

meetinguri de o monstrozitate ne mai pomenită, să protesteze în contra lui Banffy, sau să facă alianță cu naționalitățile. În fine dacă este cine să inițieze să pot da dovezi destule de hărnicie națională. Dar acumă destul de o cam dată. Te rog dacă poți să'mi trimiți ceva vinars și cărnuri afumate alături și 20 fl.

Rămân iubitorul nepot

A. Vaida

THE CORRESPONDENCE EXCHANGED BY ALEXANDRU VAIDA VOEVOD AND HIS
GRANDFATHER, ALEXANDRU BOHĂȚIEL

The „great history”, that of peoples and continents, becomes much more intelligible, more humane, more exciting when completed by the history of individuals, particular actors who had an impact on the lives of people around them. Such is the case of letters exchanged by Alexandru Vaida Voevod and his grand-father, Alexandru Bohățiel (1816–1897), who played an important role in the emancipation movement of the Romanians in Transylvania.

All the letters send by the grandson to his grandfather, dated to the time when the first was studying abroad (in Switzerland and Vienna), is marked by his political concerns as future participant in the unification of Transylvania and Romania.